

№ 14 (511)
Красавік 2014 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Акцыя: добраўпарадкуем могілкі –** стар. 2
- **Сакральнае: Сусветнае Дрэва і драўляныя скульптуры –** стар. 3
- **Краязнавец: памяці Яна Збажыны –** стар. 5

«Верба святая – нова лята,
верба пасвіці ў поле гнала»

Фота: Уладзімір ПУЧЫНСКАГА

Ужо некалькі гадоў запар у Музеі беларускага народнага мастацтва ў в. Раўбічы праводзяць майстар-класы па традыцыйнай пісанцы.

Бадай, самым адметным атрыбутам для беларусаў пад час велікодных святаў з'яўляецца яйка. Яго фарбуюць, на ім выдрапваюць малюнак, яго распісваюць. Акурат апошняму і вучаць на адмысловых майстар-класах. А гэта цэлая навучка. Паспрабуем кротка распавесці пра старажытнае мастацтва.

Для вырабу пісанкі патрэбныя фарбы і пчаліны воск. Супрацоўнікі музея Таццяна Андрэевіч і Валянціна Грэчка, якія праводзяць заняткі, раяць браць фарбы для воўны (іншыя папросту не афарбоўваюць яйка належным чынам) і пчаліны воск або вашчыну. Воск неабходна

Прадаўжальнікі традыцыі

Пісанка сваімі рукамі

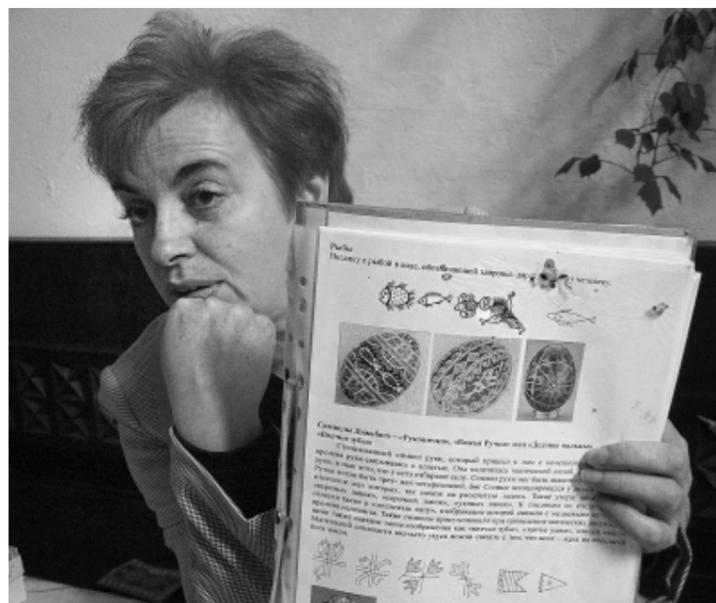
растапіць і падтрымліваць увесь час гарачым, найлепей гэта зрабіць на электраплітцы. Для адмысловага пісала ў музеі скарыстоўваюць палову хасі (японскай палачкі для ежы), распчэпленую з аднаго канца. У яго ўстаўляецца і зафіксаўваецца галоўка ад стрыжня, у якой іголка выдалены шарык. Перад пачаткам працы разводзіцца фарба: на 1 шклянку кіпеню бярэцца 1 ст. ложка воцату і 3 г фарбы. Звычайна фарбуюць максімум трыма фарбамі, але можна абысціся і дзюма. Распіс абавязкова робіцца па сырым яйку. У выніку атрымліваецца сувенір-абярэг.

Для распісвання варта браць яйка пакаёвай тэмпе-

ратуры, каб не вельмі хутка застываў воск на пісале. У старажытнасці нават мела значэнне, ад якой курыцы і калі браць яйка: лепей ад маладой курыцы, якая знесла яго ў першую ясновую поўню. Мужчыны не распісвалі; жанчына ж перад працаю пасцілася, выконвала неабходныя рытуалы. Захоўваецца пісанка надзвычай доўга, нават 300 гадоў.

– Пад час працы рухаем яйка, – тлумачыць В. Грэчка, – а не інструмент, якім наносім воск на шкарлупіну. Відаць, не з першага разу ўсё атрымаецца як хацелася б. Але справа не ў роўных лініях. Няхай будуць і крываваця, зігзагападобныя. Калі здымеце воск, усё роўна будзе прыгожа. А калі распі-

Святую Гару, бесканечнік (або крывулька) увасабляе бясконцасць роду. Яйка без такога ўзору лічылася ня-добрым знакам. Свая сімваліка і ў колераў. Чырвоны

В. Грэчка дэманструе ўзоры

Пачатак: дзе застаецца белы малюнак

Закрываем жоўты колер

шаце некалькі яек, прыйдзе цвёрдасць лініяў.

Найперш робіцца малюнак, які будзе белым. Гэта могуць быць геаметрычныя фігуры, выявы жывёлаў, граблі, царква, крыж, дрэва жыцця ды інш. У кожнай фігуры – свая сімваліка. Прыкладам, кветкі або галубы сімвалізуюць пачатак новага жыцця, пісанку з рыбай дораць хвораму чалавеку, сонца або зорка – на шчасце, царква сімвалізуе

ўвасабляе радасць жыцця, каханне, дабыню, надзею на шлюб; жоўты – ураджай, прыбыткі; блакітны нясе здароўе, сімвал чысціні, веры і неба; зялёны – рост, абуджэнне прыроды; белы з чорным – павага да продкаў; чорны – колер жалобы (на гэты колер абавязкова наносілі яркі малюнак, паказваючы шматстайнасць жыцця). Дзіцяці абавязкова рабілі пісанку на вільнёвым фоне.

(Заканчэнне на стар. 3)

На тым тыдні...

✓ **1 красавіка** ў Мінскай абласной бібліятэцы імя А.С. Пушкіна **адбылося сумеснае мерапрыемства Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры і бібліятэкі, прысвечанае прэзентацыі 2-га дапоўненага выдання кнігі «Летапіс жыцця і творчасці Аркадзя Куляшова» Тэрэзы Голуб**. Кніга, што пабачыла свет у выдавецтве «Беларуская навука», стала падарункам чытацкай аўдыторыі – даследчыкам, выкладчыкам, студэнтам, архівістам, тэкстолагам, музейным работнікам, школьнікам.

✓ **1 красавіка** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва **адкрылі персанальную выстаўку «Зялёная сценка старога дома 2»** знакавага мастака Віктара Пятрова, які з'яўля-

ецца прадстаўніком беларускага авангарда 1980 – 1990 гг.

Выстаўка працуе да 16 красавіка.

✓ **2 красавіка** ў будынку Міністэрства замежных справаў Калінінградскай вобласці (Расійская Федэрацыя) адбылося **адкрыццё мастацкай выстаўкі «Мне засталася спадчына»**, дзе прадстаўлены графічныя аркушы, прысвечаныя асабе і творчасці Янкі Купалы. Сярод іх творы вядучых майстроў беларускай школы графікі Арлена Кашкурэвіча, Васіля Шаранговіча, Міхаіла Басалыгі, Эдуарда Агуновіча, Пятра Драчова. Прадстаўлены таксама ілюстрацыі Георгія Паплаўскага да выдання перакладу Янкі Купалы на сучасную беларускую літаратурную мову знакамітага помніка славянскага сярэднявечча «Слова аб палку Ігаравым»,

над якім паэт працаваў ў гады Першай сусветнай вайны.

Выстаўка арганізаваная ў рамках партнёрства з Калінінградскім абласным гісторыка-мастацкім музеем пры падтрымцы Пасольства Рэспублікі Беларусь у Літоўскай Рэспубліцы, АДДЗЯлення Пасольства Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі ў горадзе Калінінградзе.

✓ **3 красавіка** Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа сумесна з Мінскім аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі **зладзіў вечарыну ў рамках сумеснага праекта «Творчае сяброўства»**.

Гэтым разам госці дома Коласа пазнаёміліся з творчым сяброўствам беларускіх пісьменнікаў Валянціны Палікінай, Лізаветы Палеес, Міхася Пазняка, Міколы Шабовіча з паэтэсай і кампазітарам Вольгай Патрыі.

На літаратурна-музычным вечары прагучалі пераклады вершаў В. Палікінай і Л. Палеес на беларускую мову, а

таксама песні на гэтыя вершы ў выкананні В. Патрыі. Спяная ад нараджэння, Вольга як бы папаўняе сваімі гарачымі пачуццямі тое, што для «звычайнага чалавека, які бачыць» стала штодзённым, а таму і не здаецца такім значным у жыццёвых клопатах.

✓ **3 красавіка** ў Мінскай бібліятэцы № 21 прайшла **прэзентацыя кнігі Віктара Шніпа «Тутэйшая туга»**, якая пабачыла свет у выдавецтве «Чатыры чвэрці» ў серыі «Бібліятэка Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі».

«Тутэйшая туга» – новая кніга пісьменніка, якая складаецца з чатырох раздзелаў: «Раніца», «Дзень», «Вечар», «Ноч», куды ўвайшлі верлібры, прысвечаныя Янку Купалу, Якубу Коласу, Максіму Танку, беларускім мастакам, а таксама дзённікавая проза паэта, філасофская лірыка і своеасаблівы заклік да разважанняў над прачытаным.

Шаноўныя краязнаўцы, штогод Міжнародны камітэт па помніках і мясцінах (ICOMOS) вызначае тэму, якой будзе прысвечаны бягуць год. Такім чынам, міжнародная супольнасць спецыялістаў звяртае ўвагу чалавецтва на тую ці іншую помнікі сусветнай спадчыны, якія досыць часта не заўважыныя воку звычайнага чалавека, але патрабуюць не меншага дагляду, чым егіпецкія піраміды ці Эйфелева вежа. Минулы год, напрыклад, быў годам помнікаў адукацыі, 2010-ы – помнікаў сельскагаспадарчай культуры, 2006-ы – індустрыяльнай спадчыны.

Гэлета ICOMOS абраў досыць складаную тэму – спадчына ўвекавечання (мемарыялізацыі). Як удакладняецца ў афіцыйным дакуменце: «Спадчына ўвекавечання мае шмат формаў: высечаныя надпісы, маўзалеі выключнай архітэктурнай каштоўнасці ці манументальныя скульптурныя творы, больш сціплыя элементы, якія адлюстроўваюць мясцовыя традыцыі, ці сакральныя ландшафты, такія, як могілкі і мемарыяльныя паркі. Гэтая спадчына таксама ўключае элементы, якім нададзена мемарыяльная каштоўнасць; напрыклад, руіны ці прамысловыя парэшткі з шыльдамі прысвячэння, ці грамадскія месцы, тапаніміка якіх захоўвае памяць пра гістарычную падзею ці выбітную асобу».

Калі казаць пра Беларусь, то спачатку можа падацца, што гэтая тэма для нас не асабліва актуальная: праблемы аховы мемарыяльных шыльдаў і манументаў – дробязь у параўнанні з дзясяткамі паўразбураных палацаў, храмаў і замкаў. Але, вялікае пачынаецца з малага, і сярод розных тыпаў мемарыялізацыі ёсць той, на які нам трэба асабліва звярнуць увагу, – могілкі. У сучаснай Беларусі могілкі амаль не ўспрымаюцца як месцы памяці ў агульнаагульнасць. Шануюцца толькі паасобныя пахаванні сваякоў ці вядомых асобаў. Ды і тое не часта. У нас амаль не праводзяць экскурсію па

Добраўпарадкаванне памяці

цэнтральных некропалях, хаця, напрыклад, у Мінску Усходня, Вайсковыя і Кальварыйскія могілкі вартыя ўвагі як комплексы і месцы апошняга прытулку шматлікіх знакамітых асобаў. А між тым такая практыка распаўсюджаная па ўсім свеце: вось і могілкі Росы ў Вільні, Вавель у Кракаве, Лычакаўскія ў Львове, Навадзевіцкія ў Маскве з'яўляюцца важнай часткай турыстычных маршрутаў.

У нас жа могілкі як культурную спадчыну абыходзяць бокам і турысты, і навукоўцы, і чыноўнікі. Напрыклад, ка-

толькі падставай для «гарачых» рэпартажаў у прэсе, толькі не для сістэмных захадаў па ахове і даследаванні.

На сёння ў дзяржаўны спіс каштоўнасцяў Беларусі ўнесены толькі асобныя пахаванні і літаральна пара гістарычных некропалей як комплексаў. Пры гэтым па ўсёй Беларусі, асабліва Заходняй, чарнеюць дзіркамі радавыя капліцы-пахавальні з раскіданымі ўнутры косткамі.

З заканадаўчай базай у Беларусі таксама пытанні: закон «Аб пахаванні і пахавальнай справе» – амаль поўная копія расійскага. У адпаведнасці з ім сярод іншых катэгорыяў могілак могуць існаваць і «гісторыка-мемарыяльныя». Але незразумела, дзе яны існуюць у рэальнасці.

Асобнае пытанне – закрытыя вясковыя могілкі. Такіх у Беларусі захаваліся сотні.

Гэта зарослыя бур'яном месцы пахаванняў, дзе не ляжаць, на першы погляд, выбітныя асобы, дзе ўжо не хаваюць і на якія спрабуюць да часу не звяр-

.....
Ці гатовыя мы ўспрыняць драўляныя пахавальныя крыжы, сціплыя каменныя абеліскі XIX ст., бетонныя патрэсканыя надгробкі як частку сваёй спадчыны, спадчыны, пазначанай імёнамі і прозвішчамі, якія паціху знікаюць пад уздзеяннем прыроды і чалавека?
.....

таць увагі. Добра, калі іх прарэджваюць раз у год. Ні грамадства, ні дзяржава пакуль не вызначыла свайго стаўлення да гэтых досыць немалых тэрыторыяў. Вось і ўзнікае пытанне: ці гатовыя мы ўспрыняць драўляныя пахавальныя крыжы, сціплыя каменныя абеліскі XIX ст., бетонныя патрэсканыя надгробкі як частку сваёй спадчыны, спадчыны, пазначанай імёнамі і прозвішчамі, якія паціху знікаюць пад уздзеяннем прыроды і чалавека?

І яшчэ варта звярнуць увагу на тое, што вясковыя могілкі – гэта элемент гістарычнага ландшафту (яны часта размяшчаюцца на ўзвышшы і добра бачныя здалёк) і патрабуюць пэўнай ацэнкі і захавання.

Пытанні шмат. Маём надзею, што сёлета атрымаецца даць адказ хоць на некаторыя з іх. Да прыкладу, цяпер ідзе падрыхтоўка да змянення ў законе «Аб пахаванні», якія, магчыма, паспрыяюць вырашэнню часткі пытанняў. А Беларускі камітэт ICOMOS плануе на працягу года, у межах праекта «Некропалі Беларусі», правесці шэраг мерапрыемстваў, прысвечаных актуалізацыі праблемы могілак як часткі гістарычнай спадчыны Беларусі. Спадземся, гэтая праблема стане важнай не толькі для нас.

Мы плануем арганізацыю і правядзенне прыборак на гістарычных могілках, апісанне самых старых гістарычных помнікаў і, калі тое магчыма, добраўпарадкаванне тэрыторыі. Падобныя працы будуць прымеркаваныя да 18 красавіка – Міжнароднага дня помнікаў і гістарычных мясцінаў. Асноўная задача – прыцягнуць увагу грамадскасці да культурнага значэння старадаўніх некропалей, а таксама навучыць людзей рабіць апісанні надмагілляў, патлумачыць, для чаго гэта трэба. Гэтая праца стане не горшай за правядзенне суботнікаў на працоўных месцах ці ў пад'ездах жылых пабудоваў.

Беларускі камітэт ICOMOS бярэцца арганізаваць такія прыборкі-апісанні на могілках каля Мінска. Мяркуемыя даты – 19 ці 26 красавіка (на выбар і па колькасці ўдзельнікаў). Таксама нам патрэбная дапамога краязнаўцаў і неаб'якавых людзей у рэгіёнах. Усе пытанні, звязаныя з удзелам і арганізацыяй, можна задаць па тэлефоне +37529 557 11 24 (МТС), Цімох.

Запрашаем да ўдзелу!

Цімох АКУДОВІЧ
Фота айтара

Валанцёрскі летнік у Гальшанках

Патаемнае ў дрэвах

Філіял Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцыяў імя Ф.Р. Шклярава прадставіў выстаўку «Казка ў дрэве». Дрэва – адзін з самых архаічных сімвалаў у традыцыйнай культуры, да якога складвалася своеасаблівае стаўленне ў нашага народа. Беларусы выпрацавалі вельмі ўстойлівую міфалагему дрэва: з аднаго боку, гэта генеалагічнае, радавое дрэва кожнай паасобку ўзятая сям'я, а з другога – Сусветнае Дрэва, што падзяляе свет на тры часткі і злучае іх. Яго карані заходзяць уніз, дзе жывуць продкі, сярэдзіна сімвалізуе месцазнаходжанне чалавека, а вершаліна (крона) імкнецца ў неба, дзе жыве Бог (багі).

Культ дрэва аб'ядноўвае ўяўленні пра шчаслівыя і нешчаслівыя дрэвы, пра дрэвы мужчынскага і жаночага пачатку. Менавіта ім належала важная лекавая функцыя ў народнай медыцыне. Шматлікія рэцэпты лекавых адвараў не абыходзіліся без кары,

жыццё менавіта матыў казкі – светлага, прыгожага і заўсёды з добрым канцом.

У працах майстра ўвасобіліся добра знаёмыя казкі: «Піліпка-сыноч», «Рэпка», «Калабок», «Гаспадыня меднай гары», «Кошчын дом» і інш. Шчыmlівая яго натура ідзе па шляху ўспрыняцця твора дзіцём, ён не пачынае ствараць адразу ўвесь вобраз. Мы крок за крокам, як слова за словам чытаем казку, «прачытваем» яго «Калабка». Шматсерыйнай, так бы мовіць, выступае і кампазіцыя «Ну, заяц, пачакай!».

Аўтар праяўляе цікавасць і да беларускай казкі. Адна з першых – «Данілушка». Меншая копія скульптуры «Салдат на тым свеце» (паводле аднайменнай казкі) знаходзіцца ў Каўнаскім музеі чарцей у Літве. Цяпер мастак працуе над увасабленнем казкі «Лёгкі хлеб». Самае галоўнае ў гэтых працах – характар, якім надзяляе кожнага з персанажаў аўтар: «Я ж з душой усё раблю, кожны з іх – гэта я», – кажа мастак.

Трэцяя частка выстаўкі – дубраўскія ручнікі з вёскі Дубраўка Веткаўскага раёна. Асноўны іх матыў – дрэва. «Дубам паткана», «дубам з яйкамі», «дубовым лісцем» – тлумачылі ўзоры на ручніках майстрыхі. Прадстаўленыя і ручнікі, у цэнтры якіх знаходзіцца ўзор «дуб», і ручнікі, дзе прадстаўлены ўзор «дуб з яйкамі». Яйкі на дубе тлумачацца парознаму. Гэта і мужчынскі пачатак, гэта і сапраўдныя яйкі ў гняздзе, знесеныя птушкамі, што селяцца на дубах (сокалы, арлы). У падмогу выступаюць шматлікія тэксты, дзе апавядаецца пра арла, сокала (драпежную птушку з мужчынскім пачаткам), які сядзіць на вершаліне дуба. Ёсць на выстаўцы і ручнік, на якім прадстаўлены класічны «вазон» ужо згаданага намі Сусветнага Дрэва.

Калі рыхтавалася выстаўка, супрацоўнікам важна было падабраць, суаднесці ручнікі з выразанымі з дрэва фігуркамі, каб яны пачалі «размаўляць», узаемадапаўнялі адно аднаго. Тут важна было паказаць трансфармацыю геаметрычнага кода ў раслінны, пасля чаго на ручніках услед за дрэвамі пачынаюць «расці» і жывёлы, і птушкі, і людзі.

Максім Танк казаў, што «дрэвы паміраюць, калі перастаюць пазнаваць змены года і не адгукваюцца рэхам». Ці можа мы лічыць памерлымі дрэвы, што ўвасабляюць казку, нашыя патаемныя думкі і жаданні, якія здольныя праз умелыя рукі майстра адлюстравать любоўную пару года, прымушаючы адгуквацца рэхам нашых душ? Адказ відавочны. Галоўнае, каб людзі не страцілі «здольнасць здзіўляцца і захапляцца жыццём».

Марына ДАВІДЗЮК, г. Гомель
Фота аўтара

лісцяў, кветак, пупышак і карэнняў дрэваў. Таму адной з частак выстаўкі сталі замовы, з якімі звязаная частка жыцця беларуса. У шматлікіх замовах дрэва выступае цэнтрам, вакол якога і адбываецца ўсё дзеянне. Ці гэта прываротна-адваротныя замовы, напрыклад, «Любша», ці замовы, што адносяцца да здароўя чалавека, ці тыя, што дапамагаюць здзейсніцца тайным намерам замаўляльніка.

Другая частка экспазіцыі называецца «Казка ў дрэве». Яна аб'яднала ў сабе два пачаткі: казку як частку духоўнай спадчыны, і дрэва – матэрыю. Гомельскі мастак-разьбяр Барыс Васількоў усё жыццё працаваў на заводзе імя С.М. Кірава, а ўвесь вольны час аддаваў стварэнню працаў з дрэва. Лёс мастака дастаткова цяжкі. Выхоўваўся ён у дзіцячым прытулку. Менавіта тут у Барыса Міхайлавіча і зарадзіліся здольнасці да разьбы. Тэхніка мастака складаецца з таго, што ён адмыслова высушвае бярозу, у якой кара не адстае. А пасля на апошняй выразае малюнак: фон счышчае – і атрымліваецца святло-ценевая гульня. Большасць працаў звязаная з казачнымі сюжэтамі. Відаць, захавалася светаўспрыманне з дзяцінства, у выніку чаго і пранёс майстар праз

Сусветнае Дрэва на дубраўскім ручніку

Прадаўжальнікі традыцыі

Пісанка сваімі рукамі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Пафарбаваўшы (час варта выбіраць паводле таго, якой насычанасці колер хочаце атрымаць), высушваем яйка. Далей наносім іншы малюнак – закрываем воскам тое, што мусіць застацца таго колеру, у які ўжо афарбаванае яйка. Зноў фарбуем. Далей можна наносіць малюнак для трэцяга колеру (можна спыніцца і на двух). Калі фарба высахне, пачынаем награвіць яйка (можна пакласці на край пліткі, побач з нагрэвальным элементам, пры гэтым падпячэцца і змесціва яйка), каб можна было ахайна папярэваю сурвэткаю зняць расталы воск. Калі зняты ўвесь воск, можна любавання тым, што атрымалася, дарыць родным, сябрам або калегам.

Майстрыхі з музея падказваюць, што засвоіўшы прыёмы вырабу пісанак, працэс можна крыху ўдасканаліць –

– Да нас штогод прыязджаюць розныя людзі, каб навучыцца, – распавядае Валянціна Міхайлаўна. – Нехта нават не адзін раз, штогод. Хтосьці прыязджае ў музей, каб дома не разводзіць фарбы ды не разгравіць воск. А нядаўна прыязджалі навучэнцы нядзельнай праваслаўнай школы з Лагойска. Былі дзеці розных узростаў – нават вельмі маленькія, з яшчэ не пастаўленай добра ручкай. Увогуле ж гэтая праца такая... няспешная, медытатывная. Для адпачынку, для засяроджвання, як змена роду дзейнасці.

Тым жа разам, калі на майстар-клас завітаў ваш карэспандэнт, упершыню свае здольнасці ў распісванні яйка паспрабавала выкладчыца Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Наталля Стальмашонак. – Найперш прыйшла дзеля

З пісанак зняты воск

браць не адно яйка і распісваць яго ад пачатку да канца, а некалькі: пакуль першае афарбоўваецца, маляваць па другім, пакуль фарбуецца другое, сохне першае – размалёўваць трэцяе. Толькі варта не забывацца, што на якім хочаце адлюстравіць, трымаць у галаве ўзоры.

сябе, – зазначыла яна. – Хочацца на свята зрабіць падарунак і сабе, і сябрам. Што такое пісанка, я ведаю даўно, а вось самой паспрабаваць не даводзілася. Калі малявала ўзоры, спрабавала ўявіць, што атрымаецца. У прынтцыпе, што і як задумвала, гэтак і атрымалася. Цяпер можна і студэнтам раіць паспрабаваць свае сілы.

Н. Стальмашонак і яе пісанка

Зрэшты, і кожны чыгач можа паспрабаваць вырабіць сваю пісанку, бо сёлета майстар-класы будуць доўжыцца да 20 красавіка. Можна пазваніць у музей народнага мастацтва (мінскія тэлефоны 507-44-69, 507-44-68, МТС 775-80-59) ды й выбраць дзень, калі на час вы зможаце ператварыцца ў старадаўняга беларускага творцу.

А яшчэ ў музеі працуе выстаўка ўнікальных вырабаў – разьба па яйкавай шкарлупцы.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ
Фота аўтара

Помнікі Першай сусветнай вайны на тэрыторыі Пастаўскага раёна

Год 1914-ы:
ПОГЛЯД
з 2014-га

Першая сусветная вайна пачалася 1 жніўня 1914 г. У выніку імклівага наступлення ў пачатку верасня 1915 г. германскія войскі, прарваўшы фронт каля Свянцянаў, увайшлі на тэрыторыю Пастаўскага раёна. На лініі фронту атрымаўся выступ нямецкай абароны, што праходзіў праз Паставы, азёры Мядзел і Нарач. Прычынай яго ўтварэння стала вядомая аперацыя германскай арміі пад назвай «Свянцянскі прырў», якая была праведзеная напрыканцы лета-восені 1915 г. Тады пяць дывізіяў кайзераўскіх войск уклініліся ў рускі фронт у раёне Свянцян (сучасны г. Швянціц у Літоўскай Рэспубліцы) і прымусілі да адыходу каля дваццаці рускіх пяхотных дывізіяў больш чым на 80 кіламетраў, а конны корпус генерала Гарне зайшоў у глыбокі тыл дзясятнай рускай арміі амаль на 120 кіламетраў, перарэзаў 19 верасня чыгунку Мінск – Масква ў раёне Смалявічаў і заставаўся гаспадаром становішча цягам тыдня.

На ўчастку фронту паміж Дзіснай і возерам Свір пад час прарыву разгортваліся наступным чынам. Наступ нямецкай арміі пачаўся 9 верасня на мяжы двух рускіх франтоў – Паўночнага (глаўком генерал Рузскі) і Заходняга (глаўком генерал Аляксееў). Праз тры дні яны захапілі станцыю Нова-Свянцян (сучасныя Швянцянляй), а 14 верасня галоўныя сілы конніцы немцаў, рухаючыся на поўдзень, уварваліся трыма калонамі паміж азёрамі Нарач і Свір. Пазней былі захоплены Глыбокае і Докшыцы. Вялікімі намаганнямі ў канцы верасня рускім войскам удалося адцягнуць нямецкую кавалерыю да лініі Паставы –

воз. Нарач. У пачатку кастрычніка ў выніку жорсткіх кавалерыйскіх баёў рускія войскі занялі Паставы; але каля возера Задзеўскае сутыкнуліся з умацаванымі пазіцыямі германцаў. Дажджлівая восень і зімовая сцюжа прымусілі ворагаў прыпыніць актыўныя баявыя дзеянні. Размежаванне двюх армій праходзіла па населеных пунктах Галатыльцы – Вілейты – Мікулішкі – Мажэйкі – Хацілы – Паставы – Рамелькі – Шырки – Гутары – Гарані. У горадзе Паставы лінія фронту праходзіла ад паўночнага канца вуліцы Ленінскай, каля сучаснага ільнозавода і далей на вёскі Задзеўе, Споры, Параскі, Ідаліна. Фронт стабілізаваўся з выгадай для немцаў: пад іх кантролем знаходзіліся асноўныя камандныя вышыні Свянцянскіх град, што дазваляла сачыць за дзеяннямі рускай арміі на Полацкай і Нарачанскай нізінах.

Супрацьстаянне войск рас-

цягнулася амаль на тры гады. За гэты час немцы здолелі стварыць вельмі моцную сістэму абароны. Да сённяшняга дня добра захаваліся лініі траншэй, што цягнуцца двума трыма стужкамі з поўначы на поўдзень уздоўж фронту. На камандных вышынях будаваліся масіўныя жалезабетонныя бліндажы – доўгатэрміновыя ўмацаваныя кропкі (ДАК).

Вайна прымусіла тысячы людзей пакінуць свае родныя мясціны, падацца ў бежанства. Тыя, хто застаўся, у прымусовым парадку накіроўваліся на будаўніцтва абарончых аб'ектаў. У

такіх умовах рускімі ўладамі вузакалеяка Новасвянцянны – Беразвечча была заменена шырокай каляінай.

Пасля зімовага зацішша, 18–28 сакавіка 1916 г. рускія войскі зрабілі спробу прарваць фронт у раёне возера Нарач – Паставы. Гэтыя баявыя дзеянні ўвайшлі ў гісторыю пад назвай «Нарацкая аперацыя» і вядомыя як адна з самых крываваўх бітваў Вялікай вайны. Адбыліся жорсткія баі паміж войскамі 21-га корпуса нямецкай арміі і арміяй расійскага генерала Эверта. Непасрэдна ў Паставах супрацьстаялі 42-я пяхотная дывізія немцаў і рускія 27-ы і 34-ы армейскія корпусы пад камандаваннем генералаў Пляшкова і Сірэліуса. Каля Задзеўя і Дукоў рускім войскам 1-га армейскага і 1-га сібірскага корпусаў супрацьстаялі вайсковыя аддзелы 42-й нямецкай пяхотнай дывізіі.

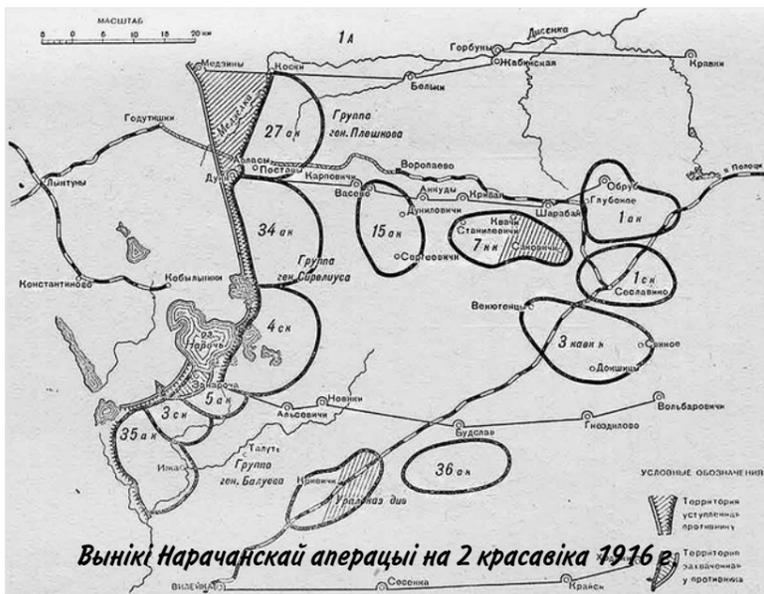
З 18 па 26 сакавіка 1916 г. пры падтрымцы артылерыі рускія войскі праводзілі масіраваны наступленні на пазіцыі германскіх войскаў, аднак прарваць лінію абароны так і не ўдалося. На вынікі наступлення паўплывала і дрэннае надвор'е: некалькі дзён вісеў туман, аст быў крохкі, і салдаты глыбока правальваліся ў снег. А да 20 сакавіка дарогі раскідлі, і забеспячэнне артылерыі снарадамі замарудзілася. Шматлікія ахвяры і ўзніклі складанасці пры правядзенні аперацыі выму-

сілі генерала Рагозу аддаць загад аб спыненні наступлення. Хоць рускія войскі мелі значную колькасную перавагу над немцамі, ліквідаваць Свянцянскі выступ ім не ўдалося. З 26 сакавіка да 2 красавіка войскі былі адведзеныя за раку Мядзелка на лінію Коскі – Аўласы, і адлегласць паміж перадавымі пазіцыямі армій дасягнула 2–7 кіламетраў.

З красавіка 1916 г. актыўныя баявыя дзеянні каля Паставаў не вяліся. З лета германцы ўмацоўвалі лінію абароны, усталёўвалі бетонныя бліндажы, пракладвалі вузакалеякі да перадавых пазіцыяў.

Супрацьстаянне армій прывяло да таго, што вёскі Дукі і Задзеўе былі зусім знішчаныя, горад Паставы аказаўся моцна разбураным. Частку хат разабралі на ўмацаванні, частка згарэла ад страляніны. Тады ж разбураны і мураваны касцёл у Задзеўі. Значная частка жыхароў падалася ў бежанства; тыя ж, хто застаўся, былі вывезеныя немцамі ў лагер у Вільню, дзе многія паўміралі ад голаду і хваробаў. У час Нарацкай аперацыі людскія страты аказаліся вельмі вялікімі: рускіх загінула каля 78 тысячаў чалавек, германцаў – каля 34–40 тысячаў.

Ігар ПРАКАПОВІЧ,
настаўнік географіі СШ № 1
г. Паставы, член Вучонага савета
Беларускага географічнага
таварыства
(Заканчэнне ў наступным нумары)

Вынікі Нарацкай аперацыі на 2 красавіка 1916 г.

Выстаўка

Рознабакова – пра мінуўшчыну

Выстаўка «І рай і боль на Песеннай зямлі» пачала працаваць 21 сакавіка ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь. На ёй упершыню і ў такой колькасці прэзентавалі графічныя творы беларускіх мастакоў перыяду 1920–1930 гг.

У навуковыя экспедыцыі, арганізаваныя ў пачатку XX ст. Беларускім дзяржаўным музеем, былі запрошаныя мастакі, якія замалёўвалі этнаграфічныя матывы. Першыя этнаграфічныя экспедыцыі, ладжаныя адмыслова для мастакоў, адбыліся на Віцебшчыне ў 1927 г. Дзякуючы гэтай збор музею папаўняўся творами як прыкладнага навуковага характару, так і графічнымі аркушамі высокай мастацкай якасці, дзе з дакументальнай дакладнасцю былі перададзеныя аблічча краіны і яе жыхароў. Менавіта таму прадстаўленыя на выстаўцы працы з'яўляюцца адначасова мастацкімі творами і навуковымі матэрыяламі.

Гэтая экспазіцыя з'яўляецца другім этапам доўгатэрміновага навукова-экспазіцыйнага праекта «У пошуках страчанага», прысвечанага гісторыі музея. Першая выстаўка (2006 г.) мела назву «Захаванне і вывучэнне этнаграфічнай спадчыны супрацоўнікамі Беларускага дзяржаўнага музея ў 1920-я гг.». На ёй дэманст-

раваліся графічныя аркушы, створаныя пад час экспедыцыяў музейнымі супрацоўнікамі.

Адзін з раздзелаў экспазіцыі таксама працягвае знаёміць з працамі выдатных мастакоў Беларусі: М. Філіповіча, Я. Кругера, Г. Віера, якія ў 1920-я гг. працавалі ў Беларускім дзяржаўным музеі. Па акаралях Я. Кругера можна ўявіць, як выглядалі храмы розных канфесіяў у Слуцку і

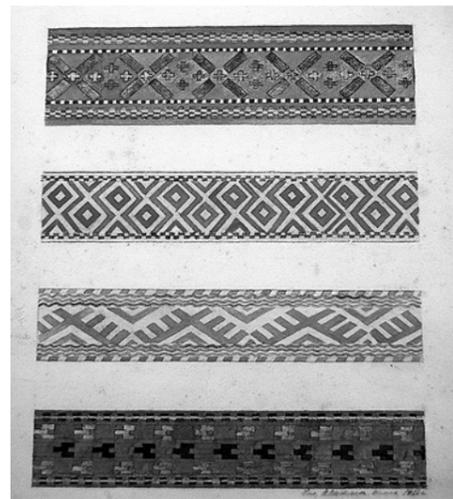
М. Філіповіч. Партрэт старой у намітцы (1924 г.)

Мінску, па пастельных працах М. Філіповіча і інш. – асаблівасці жаночых народных строяў. Другую частку складаюць графічныя творы знакамітых беларускіх мастакоў А. Астаповіча, А. Тычыны, М. Дучыцы, М. Аксельрода, О. Марыкса, М. Горшмана і інш.

Трэці раздзел склалі працы прадстаўнікоў віцебскай мастацкай школы – студэнтаў і выкладчыкаў Віцебскага мастацкага тэхнікума. Сярод якіх творы С. Юдовіна, Л. Зевіна, Р. Семашкевіча, М. Пашкевіча, Ф. Аляхновіча, Г. Аўчыннікава, М. Эндэ, І. Сонкіна і А. Бразера.

Дзякуючы працам А. Астаповіча, А. Тычыны, М. Дучыцы, І. Сонкіна, М. Аксельрода і іншых сёння можна ўбачыць выявы розных куточкаў Мінска 1930-х гг. і віртуальна прагуляцца па яго вуліцах, а з палотнаў Г. Аўчыннікава, М. Эндэ, Ф. Аляхновіча і О. Марыкса даведацца, як выглядалі сяляне з рознымі прыладамі працы ў вопратцы, што адпавядала той ці іншай дзейнасці. Асобная частка твораў прадстаўлена графікай Я. Драздовіча, П. Сергіевіча, Л. Родзевіча, шэрагам твораў невядомых мастакоў Заходняй Беларусі. Вялікую цікавасць уяўляюць дзесяць аркушаў Я. Драздовіча з цудоўнымі выявамі забудовы Глыбокага і яго ваколіцаў з адпаведнага альбома, а таксама серыя выкананых па-майстэрску партрэтаў П. Сергіевіча.

Наогул, трэба адзначыць, што падзел экспазіцыі на асобныя часткі для звычайнага наведніка ўяўляецца ўмоўным: выглядае яна цэласна і дае рознабаковыя

Н. Ватацы.
Узоры арнаменту (1926 г.)

веды пра тагачасныя краявіды, вясковую і гарадскую забудову, асобныя храмы, капліцы, хаты і гаспадарчыя пабудовы, народныя строі і нават батлеечныя персанажы ды інш. Шкада толькі, што такія неацэнныя нацыянальныя скарбы музейнага фондаў дзесяцігоддзямі застаюцца невядомымі і недаступнымі для масавага глядача. Не ўсім пашчасціць дачакацца іх залічбоўкі. Таму сёння ёсць унікальная магчымасць іх пабачыць.

Наш кар.
Фота Наталі КУПЭВІЧ

Плача альтанка на Паўночным завулку

Пазнаёміўся з Янам Збажыной (Іванам Савіцкім) дзесьці напачатку 2000-х гадоў у Гродне. Збіраліся мы там па краязнаўчых справах. Адных хлопцаў і дзяўчатаў я добра ведаў, іншых – не. Не быў знаёмы і з Янам. Ён першы да мяне падшоў, павітаўся, раскажаў пра сябе і папрасіў, каб я яму падараваў свае кнігі з аўтографам. Вось так мы і пазнаёміліся. А калі пакідалі Гродна, ён напісаў свой хатні адрас, тэлефон і сказаў, што будзе чакаць маіх кніг.

Я прыехаў у Слонім, адразу запакаваў яму некалькі ўласных выданняў і адправіў поштай у Баранавічы. Ён хуценька адрэагаваў на мае кнігі і аддзячыў сваёй кнігай паэзіі і прозы «Пыл саркафагаў» з аўтографам: «Шаноўнаму сп. Сяргею Чыгрыну з удзячнасцю за нястомную дзейнасць на карысць Бацькаўшчыны і яе адраджэння. Шчыра аўтар – Ян Збажына. 11 жніўня 2005 года, г. Баранавічы».

Потым ён мне часта тэлефанаваў, распавядаў пра новыя кнігі, літаратурныя справы, пра пісьменнікаў, палітыкаў. Казаў шчыра, і ў размовах быў спраядлівы, даволі трапны і адкрыты. Адночы Ян Збажына сабраў вязанку кніг баранавіцкіх аўтараў і таксама выслаў мне ў Слонім. А некаторыя аўтары пакінулі аўтографы на сваіх выданнях для мяне, а я ў сваю чаргу дасылаў яму кнігі са сваёй хатняй бібліятэкі, якіх ён не меў.

У 2006 годзе група краязнаўцаў з Беларусі ад асветнага грамадскага аб'яднання «Фонд імя Льва Сапегі» пры падтрымцы «Цэнтра Фонд развіцця лакальнай дэмакратыі» ў польскім Шчэціне наведала гэты прыгожы горад. Мы знаёміліся з гісторыяй горада, справамі мясцовых гісторыкаў і краязнаўцаў, сумесна з палякамі распрацоўвалі метадычныя парады і дыдактычныя матэрыялы па турызме і краязнаўстве і г.д. Быў разам з намі і Ян з Баранавічаў. Ён вылучаўся сваёй актыўнасцю, адукаванасцю, працавітасцю і, вядома ж, нейкай авантурнасцю. Я папрасіў сказаць пару слоў пра яго гродзенскага грамадскага актывіста Уладзіміра Хільмановіча, які, дарэчы, тады

ўзначальваў нашу паездку ў Шчэцін. «Ян Збажына быў гэтакім беларускім авантурнікам, які спалучаў у сабе філасофскае мысленне з рызкоўнымі ўчынкамі, глыбокі патрыятызм і пэўную легкадумнасць. Ён быў вельмі неардынарным і творчым чалавекам, з якім у кампаніі ніхто ніколі не мог за сумавача», – трапна заўважыў Уладзімір. Сапраўды, з Янам сумавача не прыходзілася. У яго было столькі энергіі, што, здавалася, яму далёка не 40, а ўсяго 25 гадоў. Ён гарэў ідэямі, роздумами, планами. Неяк мне кажа: «Разумееш, Сяргей, мне не пашанцавала ў жыцці, хаця я сам ва ўсім вінаваты. Але я ўмею пісаць вершы, прозу. Я ведаю, якую і аб чым трэба напісаць кнігу, каб атрымаць Нобелеўскую прэмію. Кажу табе без жартаў, бо маю на гэта творчую сілу і веды».

Веды і талент баранавіцкі літаратар меў. Пасля вяртання са Шчэціна мы, краязнаўцы, напісалі разам кнігу «Краязнаўства і адукацыя», якая пабачыла свет на беларускай мове ў 2006 годзе ў Шчэціне. Быў там змешчаны і вялікі артыкул Яна Збажыны «Беларускі досвед краязнаўства як адукацыі для насельніцтва». Хачу сказаць,

Ян Збажына

што пісаў ён хутка, разумна, умеў разважаць, ставіць пытанні і адначасова адказваць на іх. У сваім цікавым краязнаўчым артыкуле аўтар прыйшоў да высновы, што «дэнацыяналізацыя і расеізацыя, згортванне суверэнітэту, фармаванне свядомасці сучасных беларусаў адлегласцю ад вызвалення Беларусі ад гітлераўскіх акупантаў, усталяванне постбэсэраўскага семантычнага асяроддзя, утварэнне культуры адзінай асобы загнала сёння беларускае краязнаўства па сутнасці ва ўмовы падполля». І з аўтарам сёння па сутнасці можна пагадзіцца, бо яно сапраўды так.

Вярнуўшыся ў Баранавічы, ён мне па-ранейшаму часта тэлефанаваў, прасіў дасылаць кнігі, бо купіць не меў магчымасці – не было грошай. Я дасылаў яму розныя новыя выданні, якія прывозілі адусюль сябры. Прасіў прывозіць па некалькі асобнікаў, каб хапіла і Яну. Калі выслаў яму кнігі, між старонак заўсёды клаў 20, 50

ці 100 тысяч рублёў адной купюрай. Ён атрымліваў, дзякаваў і знікаў на тыдзень-другі.

У 2008 годзе мы сустрэліся. Ян падараваў мне баранавіцкі літаратурны альманах «Вечнасць... А там? Што там?..», які рэдагаваў. Сказаў яму, што назва альманаха няўдалая. Ён пагаджаўся, але радаваўся, што выданне з'явілася на свет. У ім была змешчаная і яго падборка твораў пад агульным загаловам «Альтанка на завулку Паўночным». Добрая падборка, якая складалася з хоку, танка, версэтаў, верлібраў і афарызмаў. Многія, якія прачытаў тады, запомніліся надоўга:

Абыякава
Пазірае фасоля,
Як спеюць вішні.

Дождж ліў як з вядра.
Парасону ўсё роўна.
Ён спаў на шафе...

Пра раптоўную смерць Яна Збажыны даведаўся ад сяброў з Баранавічаў, а таксама з інтэрнэту. Памёр ён у брэсцкім шпіталі. Да слёз шкада стала Яна, якому было толькі 47 гадоў. І былі ў яго сотні творчых задумак і планаў.

Нарадзіўся Ян 31 сакавіка 1964 года ў Баранавічах. У 1993 годзе скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы. Як гісторык, выкладчык сацыяльна-палітычных дысцыплінаў. Працаваў выкладчыкам у баранавіцкіх школах і ВУНУ. Быў адным з актыўных удзельнікаў беларускага руху 1990-х гадоў, пачынальнікам скаўцкага руху ў Баранавічах. Яго творы друкаваліся ў розных беларускіх літаратурных выданнях. У 2004 годзе Ян Збажына выдаў адзіную кнігу

паэзіі і прозы «Пыл саркафагаў» (была даволі станюча ацэнена крытыкамі).

На днях зноў перачытаў ягоны «Пыл саркафагаў» – філасофскі роздум аб жыцці і смерці. Магчыма, хуткую смерць ён прадчуваў, бо радкоў пра яе было напісана шмат. Смерць проста нахабна лезла ў яго паэтычныя вобразы і строфы: «Нават смерць пакідае мёртвае», «Ні на вокаім-гненне не губляй адчуванне смяротнасці, інакш смерць сама згадвае аб табе», «Пасля смерці кожны сустракае самога сябе... Жажліва?», «Разважанні аб смерці прыемна супакойваюць тым, што і сама смерць падуладная ім» і г.д.

Але Ян Збажына, які ўсе мы любіў жыццём і хацеў жыць. Сябрам ён заўсёды казаў: «Для творчасці мне патрэбна «хімізацыя мозгу»: гарбата, кава, тытунь, алкаголь і... жанчыны». Гэтага ў яго жыцці хапала, магчыма – было зашмат. А яшчэ ў апошні час паэт часта пісаў пра сваю альтанку на Паўночным завулку ў Баранавічах, дзе жыў. Толькі альтанка яму не здраджвала ніколі, а ён не здраджваў ёй. Цяпер альтанка засталася адна, засталася без свайго філосафа і паэта:

Плача альтанка
Кароткімі начамі.
Як леташні снег,
На завулку Паўночным.
Адцвілі язмін і бэз.

А ёй паэт нібы адказвае, сучаея, спадзяецца:

І ўзйдзе сонца.
Вернецца твая матылёк,
Не плач, альтанка...

31 сакавіка Яну Збажыне споўнілася б толькі 50. Магчыма, у гэты дзень да яго альтанкі прылятаў матылёк, каб нагадаць усім, што зусім нядаўна з намі побач жыў цудоўны паэт, якому ў жыцці так і не ўдалося стрэсіць пыл з саркафагаў.

Сяргей ЧЫГРЫН

Стары фотаздымак

Цяпер зносіны паміж людзьмі адбываюцца ў асноўным па электроннай і мабільнай сувязі, і атрымаць паштоўку па пошце падаецца нейкім дзівам.

Вось такі сюрпрыз днямі атрымала ад сваёй аднавяскоўкі Веры Лісок. У паштовым канверце знайшла фотаздымак, якому больш за 70 гадоў. На пажоўклым фота – сям'я майго дзядулі Васіля і бабулі Ганны Мінічаў, а побач з імі – маленькая светлагаловая дзяўчынка Зоська – мая маці і басаногі хлопчык – дзядзька Аркадзь. Фотаздымак даваеннага часу, захаваны Верай Аляксандраўнай, крануў маю душу, і я ўсвядоміла, як мала ведаю пра сваіх родных, пра гэтую маленькую дзяўчынку на фота, якая рана пайшла з жыцця і шмат аб чым мне не расказала.

Гляджу на дарагі майму сэрцу здымак, і ў памяці ўсплываюць радкі Яўгена Грышкаўца: «А на фотаздымаках усё добра. Там шмат надзеі». Так, шмат надзеі і ў вачах маленькай дзяўчынкі Зоські, якую наперадзе чакае басаногае ваеннае ліхалецце, вялікае каханне і няўдалае замужжа, смерць старэйшага сына і заўчасны сыход у іншы свет. Цяжкі, жорсткі і несправядлівы лёс напаткаў маю любую матулю. А бялявы хлопчык Тадзік, які вучыўся ў школе толькі на выдатна,

цудоўна маляваў, у будучым стаў геалагам, жыву ў Якуціі, дзе і знайшоў свой вечны спакой.

Ведаю, што жыла сям'я бедна, але дзядуля Васіль вельмі любіў кветкі, быў кветкаводам ад Бога (вось і на фота праглядаецца саламяная страха, і ўсё ў кветках). Прыгажосць пачыналася перад форткаю ў двор: паабাপал дарогі, што вяла на хутар Жорнае, знаходзіліся дзве невялікія сажалкі, вакол якіх раслі акацыі і з вясны да позняй восені цвілі кветкі – вярціні, настурцыі, рамонкі, ружы, васількі. Такой прыгажосці, як узгадвалі старажылы, яны не бачылі ніколі. З усяго наваколі ішлі па кветкі да дзяды Васіля людзі: каму на царкоўныя святы, каму на дні народзінаў, а каму і на вяселлі. І ніколі дзед не адмаўляў, шчодро, з дабром зразаў прыгажосць, выгадаваную сваімі рукамі. Людзі так і называлі дзядулю – Васілёк, а мы, нашчадкі, павясковаму заўсёды Васільковымі.

І сёння мяне здзіўляе: як дзед, чалавек без адукацыі, ведаў, якая глеба патрэбная для кожнай расліны (у торбе на плячах за некалькі кіламетраў насіў зямлю для фіялак). Жыву бедна, але купляў атласную стужку, каб падвязаць ружы. Абапал утаптаных,

як намалёваных шматлікіх сцяжынак, што вялі да хаты, высаджваў умела і з густам кветкі. Сёння гэтае ўмельства называецца моднымі іншамоднымі словамі «дызайн» і «ландшафт».

Калісьці я, дзяўчынка-падлетак, часцяком «даставала» бабулю Ганну пытаннямі – дзе яна сустрэла дзеду, ці моцна кахала яго? На што баба Ганна адказвала, што будучага мужа ня ведала. Прышлі сваты з незнаёмым жаніхом і засваталі юную Ганначку, вось і ўсё каханне. А між іншым, трох дзяцей выгадавалі годнымі людзьмі. Старэйшы сын Мікалай ваяваў, быў паранены, дайшоў да Берліна, а пасля, калі людзей ссялялі з хутароў у вёску Агарэвічы, з сям'ёю жыў на адной вуліцы, праз некалькі хатаў, побач з сястрою Зосяй. Сярэдні сын Аркадзь жыў далёка ад радзімы, але ніколі не забываў бацькоўскую хату.

Ужо даўно няма маіх бабулі і дзядулі, якія ўсё сваё жыццё прайшлі попеч. І хто ведае, якія пачуцці зведалі, але мне здаецца, што пачуцці гэтыя былі моцнымі і сапраўднымі. Нікога не засталася з сям'і Мінічаў, знік і хутар Жорнае, але засталася памяць пра маіх родных, памяць добрая і трывалая. А яшчэ застаўся абразок, які вісеў на покуці ў дзядулевай хаце, і васьм гэта даўні здымак. Іх я перадам сваім дачушкам, а яны – маім унукам, каб ведалі, што мы на гэтай зямлі не бязродныя.

Таццяна МАЛЯЎКА,
в. Агарэвічы
Ганцавіцкага раёна

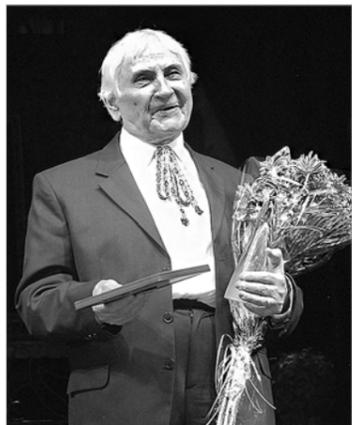
Крышталныя ўзнагароды ў дзень тэатра

27 сакавіка ў краіне адзначылі Міжнародны дзень тэатра. Беларусь па праве можна назваць тэатральнай краінай: паводле статыстыкі на канец 2013 г. рэпертуар нацыянальных тэатраў склаў 940 спектакляў, з іх 257 – на роднай мове. З 133 новых спектакляў творы беларускіх аўтараў склалі больш за чвэрць. Тэатр у краіне папулярны: толькі летась яго наведалі амаль 2 мільёны гледачоў, штогод пашыраецца фестывальны рух і міжнароднае супрацоўніцтва. Майстры беларускай сцэны прымаюць удзел у міжнародных конкурсах, знаёмяць з творчасцю беларускіх драматургаў замежнага гледача.

Традыцыйна напружаны святая ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры былі абвешчаны пераможцы конкурсу мастакоў-сцэнографу імя заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі І.М. Ушакова, які штогод праводзіцца Беларускай фундам культуры і музеям. Журы аднагалосна прысудзіла прэмію XIV конкурсу мастакоў-сцэнографу Валерыю Рачкоўскаму – за афармленне спектакляў «Ладдзя Роспачы» У. Караткевіча (рэжысёр А. Ляляўскі; Беларускі дзяржаўны тэатр лялек), «Самазванец» А. Пушкіна (рэжысёр А. Ляляўскі; Брэсцкі тэатр лялек). Грамату Беларускага фонду культуры атрымаў мастак Аляксандр Касцючэнка за сцэнаграфію да спектакля «Сівая легенда» У. Караткевіча (рэжысёр Д. Смольскі; Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь). Акрамя таго, А. Касцючэнку прадастаўлена права правесці персанальную выстаўку ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры. Дыпламамі ЮНЕСКА за прапаганду беларускага тэатральнага мастацтва ў СМІ адзначаны заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Барыс

Крэпак і журналіст Юрый Іваноў.

Асноўныя мерапрыемствы прайшлі ў Мінску ў дзень свята. Тэатр беларускай драматургіі зладзіў капуснік, а на галоўнай сцэне Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага паказалі прэм'еру і ўзнагародзілі тэатральных творцаў. Гаспадары сцэны падрыхтавалі да свята адметны падарунак – музычную камедыю «Проделкі Ханумы»

Т. Кокшыс

класіка грузінскай драматургіі, режысёра і акцёра Аўксенція Цагарэлі. У рэжысуры Сяргея Кавальчыка атрымалася сапраўдная грузінская «Паўлінка» – прыгожая, вясёлая, яскравая, з жартамі, цудоўнай музыкой кампазітара Гіі Канчэлі, запальнымі грузінскімі танцамі ў пастановцы Дзмітрыя Залескага. У ролі галоўнай гераіні (свадзі Ханумы) выступіла народная артыстка Беларусі Вольга Клебановіч, якая, між іншым, як

Тэатральная прэмія «Крышталная Паўлінка» заснаваная больш за 20 гадоў таму. Першы яе галоўны прыз – статуэтку «Крышталная Паўлінка» – атрымала легендарная Стэфанія Станюта. Сярод уладальнікаў прэміі вядомыя акцёры і рэжысёры.

і яе партнёр народны артыст Аляксандр Ткачонок (Акоп), узнагароджаная «Крышталнай Паўлінкай».

Прэм'ера была вельмі цёпла прынятая прафесіяналамі (бо дылэтантаў у зале не было), а потым адбылася цырымонія ўручэння крышталных прызоў тэатральнай прэміі Беларускага саюза тэатральных дзеячаў.

Тэатральная прэмія «Крышталная Паўлінка» заснаваная больш за 20 гадоў таму. Першы яе галоўны прыз – статуэтку «Крышталная Паўлінка» – атрымала легендарная Стэфанія Станюта. Сярод уладальнікаў прэміі вядомыя акцёры і рэжысёры: Расціслаў Янкоўскі, Зінаіда Канапелька, Аляксандра Клімава, Святлана Акружная, Вольга Клебановіч, Генадзь Аўсянікаў, Барыс Герлаван, Наталля Гайда, Аркадзь Саў-

В. Клебановіч (Ханума) і А. Ткачонок (Акоп)

чанка, Фёдар Шамакаў, Валеры Рачкоўскі, Марыя Захарэвіч, Віктар Чарнабаеў, Барыс Луцэнка.

Сёлета «Крышталнай Паўлінкай» за яркае і таленавітае жыццё ў тэатры ўзнагароджаны народны артыст Беларусі, найстарэйшы майстар сцэны Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа Тадэвуш Кокштыс. Прызам «Крышталны анёл» за яркае і таленавітае жыццё ў тэатры лялек адзначаны заслужаны артыст Беларусі, акцёр Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек Аляксандр Казакоў. Прызам «Крышталная зорка» за вялікі ўнёсак у развіццё тэатральнага мастацтва ўганараваная рэжысёр Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага Валянціна Еранькова. Узнагародай «Натхненне», што прысуджаецца арганізатарам тэатральнай дзейнасці, адзначылі дырэктара і мастацкага кіраўніка Брэсцкага тэатра лялек Міхася Шавеля.

Маладому салісту-вакалісту Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага музычнага

тэатра Аляксандру Гелаху ўручаны прыз за самы яркі дэбют – «Крышталная кветка».

Знайшлі сваіх уладальнікаў і дыпламы Беларускага саюза тэатральных дзеячаў. Імі сталі заслужаная артыстка Беларусі Ларыса Горцава і майстар сцэны Брэсцкага акадэмічнага тэатра драмы імя Ленінскага камсамола Беларусі Віталь Варанковіч.

Крышталныя прызы сёлетнім лаўрэатам уручыў старшыня Беларускага саюза тэатральных дзеячаў Аляксей Дудароў.

Звіталымі словамі да прысутных звярнуўся міністр культуры Барыс Святлоў, які ўручыў узнагароды міністэрства. Нагруднымі знакамі «За ўнёсак у развіццё культуры Беларусі» адзначаны вядучы майстар сцэны Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа Наталля Аладка і галоўны рэжысёр Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра Генадзь Мушперт.

Ганаровыя граматы і падзякі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь атрымалі таксама некаторыя іншыя майстры сцэны.

Наш. кар. **Фота Наталі КУПРЭВІЧ**

На пачатку красавіка госцем Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы стаў латвійскі мастак, творы якога да нядаўняга часу былі ў доме кожнага жыхара Латвіі. Па яго ўзорах былі адчаканеныя металічныя грошы – сантымы і латы, якія хадзілі ў краіне да пачатку гэтага года. Але мастак Яніс Струпуліс вядомы не толькі гэтым. Ужо амаль сорак гадоў ён займаецца медальерным мастацтвам. 1 красавіка ў Купалаўскім музеі адкрылася першая яго выстаўка ў Беларусі.

Я. Струпуліс стварыў больш за 770 медалёў, яго працы былі прадстаўлены на 440 выстаўках у дваццаці пяці краінах свету. Здаецца, няма такой асобы ці падзеі ў гісторыі Латвіі, якія б ён абмінуў сваёй увагаю. Але мастака цікавіць не толькі тое, што звязанае з латышскай культурай. Стварыў ён і шэраг медалёў з выявамі беларускіх дзеячаў. Вось што раскажаў пра гэта сам творца:

– Я ўбачыў фотаздымак латышкага паэта Яна Райніса сярод беларускіх пісьменнікаў у Мінску. Потым мне паказалі асобна фотаздымак Янкі Купалы, раскажалі пра яго, потым пра Якуба Коласа. Пра паўстанне 1863 – 1864 гадоў я ведаў і раней, яно стала штуршком для стварэння медаля з выявай Кастуся Каліноўскага...

Таксама ў Я. Струпуліса ёсць створаная ў 1979 годзе серыя медалёў «Беларускія гуманісты XVI – XVII стагоддзяў»

Няма чаго дзяліць, ёсць чым дзяліцца

з выявамі Францыска Скарыны, Сымона Буднага, Васіля Цяпінскага, Мялеція Смятрыцкага і Сімяона Полацкага.

Выстаўка была зладжаная па прапанове былога супрацоўніка музея, старшыні таварыства «Беларусь – Латвія» Сяргея Панізьніка і пры ўдзеле Пасольства Латвійскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь. Пад час імпрэзы Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Міхаіл Папоўс узгадаў, як трыццаць пяць гадоў таму, увосень 1979 года, ён пачаў працаваць карэспандэнтам на радыё. Адным з першых яго заданняў было ўзяць інтэрв'ю ў маладога і таленавітага мастака Я. Струпуліса. На памяць ад той сустрэчы ў спадара пасла застаўся падараны суразмоўцам медаль.

Запомніліся мне словы старшыні Саюза мастакоў Беларусі Рыгора Сітніцы: – У мастацтве ўсе мы радня, і не толькі латышы і беларусы. Таму што мастацтва – гэта самая эфектыўная дыпламатыя, гэта мова, якая не патрабуе перакладу. Да таго ж, і гаспадар гэтага дома Янка Купала меў шчыльныя стасункі з латышскай культурай. Гэта абавязвае нас як нашчадкаў Купалы ісці тым жа самым шляхам. Дзякуй Богу, беларусам і латышам няма чаго дзяліць, а ёсць тое, чым мы можам

Падпісанне дакументаў аб перадачы медалёў

супольна ўзбагачацца, – вялікая гісторыя і вялікая культура.

Дарэчы, дзевятнаццаць медалёў з тых, што былі прадстаўлены на выстаўцы, Я. Струпуліс перадаў у фонды Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы. Пад час імпрэзы былі выказаныя спадзяванні, што за ўнёсак латвійскага мастака ў беларускую культуру ён варты таго, каб быць узнагароджаным ордэнам Францыска Скарыны. Будзем гэтага чакаць.

Ніна КАЗЛЕНЯ
Фота аўтара

Традыцыі і сучаснасць

Кароль фолька і рок-н-рола «N.R.M.» не памёр

«N.R.M.» – «Д.П.Б.Ч.», Мн., 2013, «Global CD» etc.

Культавы рок-гітарыст Піт Паўлаў («N.R.M.» – «Незалежная Рэспубліка Мроя») вядомы нашым чытачам роўна 10 гадоў, калі мы адкрылі публіцы ягоны ўнікальны праект беларускага мес-тачкавага і гарадскога фольклору «Pete Raff» (альбом «Паглыбленне», гл. «КГ» № 40 за 2004 г.). Але галоўнае для Піта «N.R.M.», бо той, як і ягоны першавыток «Мроя», стаў настолькі культура-вым персанажам белшоўбіза 1980-х, 1990-х, 2000-х, 2010-х, што гутаркі не сціхаюць нават у часіны глыбокіх крызісаў, калі амаль цалкам спыняецца творчы працэс. Гісторыя «найбольш плённага беларускага рок-праекта» сапраўды пачалася ажно напачатку 1980-х, калі Лявон Вольскі, Уладзя Давыдоўскі, Алег Дземідовіч, Юрась Ляўкоў ажыццявілі сваю заповітную «Мрою» – першы беларускамоўны рок-гурт у Беларусі. З адыходам Давыдоўскага ў сціплы камерны музпраект «Вялікае Княства» і маш-

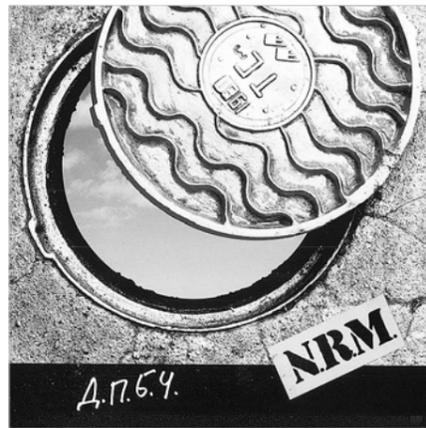
табны літаратурны бізнес (дэтэктывы Влада Давыдова – гэта ён), гурт з новым гітарыстам Пітам Паўлавым трансфармуе назву ў «N.R.M.» і адраджае імклівы творчы працэс, дзе і ўласныя кружэўкі, і супольныя альбомы з іншымі калегамі па сцэне. Паралельна ўдзельнікі калектыву ініцыююць г.зв. даччыныя праекты (панкаўскі «Zet» і рока-попсава «Крамбамбуля» Вольскага, згаданы фолькавы «Pete Raff», які потым атрымае назву «Папараць», і хард-каравыя «Garadzkija» Паўлава...). Але... часу на «N.R.M.» у Вольскага бракуе. Калегі прагнуць маштабных рок-канцэртаў, да якіх звыкліся, а Вольскі выпускае бардаўскія альбомы, супрацоўнічае з каралямі дзярж-попса. У адзін цудоўны момант музыкі йдуць на крок без «блуднага сына» (ці бацькі). Гэта толькі падвышае рэйтынг пагалосак пра «N.R.M.». І гурт падтрымаў іх чаканым альбомам «Д.П.Б.Ч.».

Парадокс? Але «N.R.M.» заўсёды быў такім. Гэта прафесіяналы, якія граць навучыліся ў любым стылі, маюць што сказаць людзям.

Памятаеце шумную раскрутку песні «Прамень», калі музыкі бегалі ў сонечных камбінезонах? Вось і тут на вокладцы – каналізаваны люк Цэслера, які вядзе да неба, ззяе золатам сонечных фарбаў. Дый што казаць – сам дыск, выраблены лепшым постсавецкім заводам кампакт-дыскаў «UEP» на Урале, ззяе не срэбрам металічнага пакрыцця, а золатам. Канцэпцыя датрыманая на ўсе 100%. Мне, калекцыянеру розных музычна-выдавецкіх рарытэтаў, асабліва прыемна параўноўваць з іншымі падобнымі зала-

тымі асобнікамі: Johann Sebastian Bach «4 Concerto per violini» нямецкай вытворчасці «Point Productions», Ignacy Jan Paderewski «Polonia» symphony in B-minor ад польскіх выдаўцоў «S1» і вось цяпер наш «N.R.M.» – «Д.П.Б.Ч.» ад вядомых раней выдаўцоў беларускай класікі «Global CD». Напрошваецца выснова, што золата – яно паўсюль золата, хоць і ў кожнага сваё: для палякаў польскае, для немцаў нямецкае, для беларусаў беларускае.

Гэты альбом «N.R.M.» можна назваць посткрызісным, бо ў ім адчуваецца адначасовы клопат не паўтарыць пройдзены шлях, але й не адарвацца ад яго. Ну вось хоць бы працытаваная

песня «Мроя мая» – нібыта музыкі паўсталі перад праблемай асэнсаваць зробленае раней, зразумець сутнасць. Але ніякага вяртання да былой стылістыкі «Мроі».

Яшчэ адна алюзія ў песні «На далоні». Фаны гурта

«Garadzkija» памятаюць такі загаловак на фінале дэбютнага альбома калектыву (2003). І гэта той самы твор, які акурат у альбоме «Garadzki» быў стылістычна чужым, а тут упісаўся гарманічна, дый настрой у версіях не аднолькавы, істотна дапрацаваны тэкст.

Знаёмы заглавак «Хрусьць і папалам» адсылае да славутага альбома «Тры чарапахі» (2000), але тут тэма кардынальна распрацаваная ў песні:

Трымаліся за рукі,
адно адному
глядзелі ў вочы,
Скакалі праз вогнішча,
падганялі аблогі.
Мы ўжо амаль былі ТАМ,
Але лёс склаўся так,
што хрусьць... і папалам.

Новыя загаловкі – новыя адкрыцці («Ты маўчыш – я маўчу» стала ледзь не гімнам выміраючага FM-радыё; «Нектар», дзе «я пяю пра тое, што не разумею і не люблю», «на кожны выпадак адзіны рэцэпт: мажорны рэп-пеў, мінорны куплет»). Толькі не спяшайцеся вінаваціць артыстаў у нечым, а лепш задумайцеся над цяжарным асэнсаваннем рэчаіснасці. Гэта ж наш агульны стыль жыцця, калі прагнуць салодкага смаку, мы нават недапалак не данясем да сметніка, пад ногі кідаючы.

Ну а фолькавую «Кузнічку» ўжо ўсе ведаюць, бо з ёй «N.R.M.» спрабаваў прабіць беларускія кардоны «Еўрабачання» – пашумеў, але... дзот дзяржпопса не захлынуўся, прадэманстраваўшы каменную глыбу на супраць беларускай культуры.

Не менш знакаміты праз адмысловую раскрутку і «Прамень», на пачатку якога, да таго ж, гартаваныя бітламанамі пазнаюць і цытату сваіх куміраў у тэму («Here Comes the Sun» – песня Джорджа Харысана з бітлоўскага альбома «Abbey Road», 1969). Толькі варта б і кліп «Прамень» уключыць у гэты не надта доўгі, 30-хвілінны, альбом. Праўда, кароткі ён не ад нястачы матэрыялу, а ад фарматаў выдання: не толькі CD, але і модны цяпер вінілавы LP, зроблены ў Галандыі.

Калі вам скажуць, што «N.R.M.» страціў канцэптальнасць з адыходам Вольскага, дык не верце: вось вам альбом страчанага пакалення, якое чакае сонца, не губляючы аптымізму.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Рэйтынг бранда засведчаны самой мастацкай аздобай: вонкавы выгляд зграбнага выдання ўва-сабляў знакаміты мастак-авангардыст Уладзімір Цэслер. І ў рукі прыемна ўзяць, і захоплена выгукнуць: «Канцэптальна!!!» Але...

На вокладцы і склад музыкаў (цяпер трыо: Піт Паўлаў, Алег Дземідовіч, Юрась Ляўкоў), і адмыслоўцы гукарэжысуры (Алег Даманчук, Піт і Сяргей Паўлавы – не родзічы), адмыслоўцы дызайну (Цэслер, Аляксандр Кобзараў, Андрэй Шчукін), але пра аўтараў музыкі і тэкстаў – ані слова. І хоць тэксты не такія выразныя, як у Вольскага, але й не пустапарожнія:

Калі сцены

сціскаюць пусты пакой
І тэлеэкран паралізуе волю,
За гарамі,

за пушчай, за сінім полем
Я прымрою сабе

краіну Мрою.

Меламаны памятаюць, што раней аўтарамі тэкстаў праекта акрамя Вольскага былі й Давыдоўскі, і Дземідовіч, але механічна пралічыць імя не выпадае, бо і Піт нешта папісваў у «Garadzki». І спісаць усё на ўсіх няправільна. Перасцярогі ў сеціве, што новы «N.R.M.» надта нагадвае «Garadzkija», усё ж не слухныя, бо выніковы прадукт выявіў плён пошукаў.

І што ж кепскага, што «N.R.M.» зноў новы модны брэнд? Каб на дыску не было ніякіх імёнаў, спажывец бы наўрад ігнараваў у краме навінку, бо зроблена прафесійна, тэмы жывыя, актуальныя, манера выканання сягае да набыткаў найбольш папулярнай цяпер пост-панк-пльні. А сумуеш па вастрэні былой публіцыстыкі гурта, дык і тут слуханне знойдзеш:

Прывітанне, дружа!
Як справы?

Каму служыш?

А ў нас усё па-ранейшаму:
адкладаюцца на потым
Мэты, мары, спадзяванні.
Прывітанне,

прывітанне...

да пабачэння,

У кожнага ёсць

сваё прызначэнне.

Да пабачэння, светлая мроя
майго пакалення.

Гэта загатоўная песня альбома, хоць мала каму зразумела, паводле якіх алюзіяў беларускае «да пабачэння» зашыфраванае ў не надта выразную форму «Д.П.Б.Ч.»? Але сучасны слэнг і не такую эквілібрыстыку дапускае. Лепш пагаварыць пра музыку новага «N.R.M.».

Найперш кідаецца на слых светлы настрой здаровага песімізму.

У. Цэслер, Ю. Ляўкоў, П. Паўлаў, А. Дземідовіч і А. Шчукін

У тэатры «Зьніч»

У гэтым месяцы глядачоў чакаюць спектаклі:

14 красавіка – драматычны мнаспектакль «Палескія рабінзоны» ў выкананні аўтара інсцэніроўкі заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь, лаўрэата міжнародных фестываляў Уладзіміра Шэлестава.

15 красавіка для маленькіх глядачоў Вячаслаў Шакалідо разыграе лялечны мнаспектакль «Граф Глінскі-Пяцілінскі».

А ўвечары ўвазе глядачоў прапануюць паэтычна-драма-

тычны мнаспектакль «Красёны жыцця» паводле рамана «Новая зямля» Якуба Коласа. Выканаўца заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Алесь Кашпераў, аўтар інсцэніроўкі і рэжысёр-пастаноўшчык Галіна Дзягілева.

16 красавіка – паэтычны мнаспектакль «Не праклінай, што я люблю» паводле вершанага рамана «Родныя дзеці» Ніла Гілевіча. Выканаўца Мікалай Лявончык пры музычным суправаджэнні Дар'і Неўмяржыцкай (цымбалы).

17 красавіка на сцэне спектакль «Пачакай, сонца!», паводле рамана ў вершах «Маруся Чурай» Ліны Кастэнкі, твораў еўрапейскай паэзіі, санетаў і вершаў у перакладзе Ніны Мацяш. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева.

18 красавіка ўвазе маленькіх глядачоў заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава пры музычным суправаджэнні Дар'і Неўмяржыцкай прапануе мнаспектакль-сустрэчу «Вясёлая каруселя».

Спектаклі праходзяць у Тэатральнай зале культурнага цэнтру касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дзіцячыя пастаноўкі пачынаюцца а 15 гадзіне, вечаровыя – а 19-й. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне (017) 331-75-53.

«Пачакай, сонца!»

Алесь МАКРАЦОЎ

Парцэлы

Начныя
сузор'і...
Квецень
гарбузоў...

Божыя
людзі...
Светлякі
ў цемры...

Зялёны...
узыход сонца

над градамі.
Сланечнік...

Касмічнае
поле...
парослае
дзьмухаўцамі...

Кольцы
дрэва...
Пакаленні
людзей...

ДПН прыцягне да адказнасці!

Даволі часта кіраўнікі арганізацый пачынаюць выпраўляць парушэнні патрабаванняў пажарнай бяспекі толькі пасля візіту інспектара дзяржаўнага пажарнага нагляду (ДПН), хаця большасць мерапрыемстваў не патрабуе вялікіх фінансавых выдаткаў.

Пад час абследавання, як правіла, інспектар запрошвае ў кіраўнікоў аб'екта дакументы, што пацвярджаюць іх паўнамоцтва, здзяйсненне агляд службовых і іншых памяшканняў, правярае ўзровень ведаў супрацьпажарнай бяспекі. Пад час правяркі высвятляецца, ці дапушчаны на дадзеным аб'екце парушэнні нарматыўна-тэхнічных прававых актаў (усе недакладнасці фіксуюцца ў пратаколе са спасылкай на пэўны дакумент), а таксама адсутнасць у памяшканнях сістэмы пажарнай сігналізацыі і апавяшчэння людзей аб пажары. Дзецца адзнака стану пажарнай бяспекі на дадзеным

аб'екце: адпавядае ці не адпавядае ён патрабаванням.

У заключэнні прапісваюцца заўвагі, прычым (пры іх наяўнасці), матывы адмовы падпісання акта. Пярэчанне па змесце акта можа быць накіраванае не пазней за 15 працоўных дзён у раённы аддзел па надзвычайных сітуацыях. Акты падпісваюцца супрацоўнікамі арганізацыі дзяржаўнага пажарнага нагляду, якія праводзілі праверку, службовымі асобамі, што ўдзельнічалі ў правярцы, і кіраўнікамі аб'екта.

Невыпраўленне недахопаў, выяўленых пад час папярэдніх праверак, не вызваляе кіраўніка ад адказнасці. За дапушчаныя парушэнні кіраўнікі павінны быць прыцягнуты да адміністрацыйнай адказнасці, што прадугледжана законам.

Дзяніс ПРОЦЬКА,
начальнік ЦРАНС г. Мінска

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НАБІЛІЦЫ – састаўная частка ткацкага стана (красён); прыстасаванне, якое разам з бёрдам служыла для прыбівання ўтку. Лакальная назва набёрдкі. Уяўляюць сабой 2 злучаныя драўляныя пласціны з паглыбленямі па даўжыні, у якія ўстаўлялася бёрда. Верхняя пласціна набіліцаў была рухомай, магла апускацца і падымацца.

НАВАГРУДАК – горад, цэнтр раёна. За 162 км на ўсход ад Гродна, 22 км ад чыгуначнай станцыі Наваельня на лініі Ліда – Баранавічы.

Паводле археалагічных звестак заснаваны ў канцы X ст. (некаторыя даследчыкі лічаць годам заснавання 1116 г.). У XII ст. горад складаўся з дзядзінца (т.зв. Замкавая гара) і пасада – вакольнага горада (Малы замак). Кампазіцыйным цэнтрам быў дзядзінец і гандлёвая плошча з крамамі каля Замкавай гары, да якой сыходзіліся вуліцы-дарогі (гандлёвыя шляхі). У XII – XIII стст. на тэрыторыі вакольнага горада вылучаўся квартал з 2-камернымі жылымі дамамі багатых гараджанаў (плошча аднаго дома каля 75 м²), большасць з іх мела зашклёныя вокны, атынкаваныя сцены. Дамы чэлядзі былі

прыкладна 30 м². Усе жыллёвыя пабудовы былі наземныя і заглыбленыя, з рознага тыпу печамі. У час раскопак знойдзены таксама рэшткі Наваградскага «дома баярына». У XII ст. пабудаваная мураваная царква (не збераглася), у XIII – XVI стст. мураваны замак.

Першае верагоднае ўпамінанне ў пісьмовых крыніцах адносіцца да 1044 г. і звязанае з паходам Яраслава Мудрага на Літву. Летапісныя назвы Новогород, Новгородок, Новый Городок і інш. У XIII – XIV стст. цэнтр удзельнага Наваградскага княства Чорнай Русі. У XIII ст. неаднаразова пераходзіў ад літоўскіх да галіцка-валынскіх князёў. Быў рэзідэнцыяй вялікага князя літоўскага Міндоўга, чыё княжанне дало пачатак утварэнню ВКЛ з цэнтрам у Наваградку. У 1253 г. тут Міндоўг каранаванася як кароль літоўскі. Горад і яго ваколіцы былі разбураныя, а замак царпеў асаду. На Наваградак нападзілі мангола-татары ў 1255, 1274 і 1278 гг., крыжакі ў 1314, 1321, 1341, 1390 і 1394 гг.

Як цэнтрам удзельнага княства горадам валодалі вялікія князі літоўскія Трайдэн (канец XIII ст.), з 1341 г. Карыят Міхал Гедымінавіч, яго сын Фёдар, з канца XIV ст. Дзмітрый Альгердавіч Карыбут. Пасля 1394 г. адзін з цэнтраў велікакняжацкага дамена. У

Наваградская ратуша.
Рэканструкцыя

Герб г. Наваградак

XIV – XVII стст. выраблялі наваградскую кафлю. У канцы XIV – XV стст. Вітаўт пасяліў у горадзе татароў, якія пабудавалі мячэць (не захавалася). З 1415 г. рэзідэнцыя праваслаўнага мітрапаліта Вялікага Княства Літоўскага (у 1568 г. было 10 праваслаўных цэркваў, у т.л. Барыса-Глебская). У XVI ст. адзін з цэнтраў рэфармацыйнага руху на землях Беларусі; пасля Брэсцкай уніі 1596 г. рэзідэнцыя ўніяцкіх мітрапалітаў Рэчы Паспалітай. У канцы XV ст. 3-4 тыс. жыхароў.

У 1507 г. цэнтр павета і ваяводства. У 1511 г. атрымаў магдэбургскае права. У 1660-я гг. на гандлёвай плошчы пабудаваная ратуша. У пач. XVI ст. крымскія татары неаднаразова нападзілі на горад, але ўзяць не змаглі. У 1535 г. часова заняты маскоўскімі войскамі. Прывілеем 1595 г. зацверджа-

ны гарадскі герб: у чырвоным полі выява архангела Міхаіла, які трымае ў левай руцэ меч, а ў правай – вагі. У руска-польскую вайну 1654 – 1667 гг. большая частка горада згарэла. У Паўночную вайну 1700 – 1721 гг. шведскія войскі штурмавалі авалодалі і разбурылі замак (1706 г.), пасля гэтага не адбудаваны. У XVIII ст. пабудаваныя фарны касцёл, Міхайлаўскі касцёл дамініканцаў, касцёл кляштар французскаў. У гарадскіх хроніках пазначаны вялікі пажар 8 мая 1751 г., калі згарэлі 167 дамоў, ратуша, крамы, канцылярыя ваяводы і 4 касцёлы. У канцы XVIII ст. прыкладна 2,4 тыс. жыхароў, больш за 390 дамоў, працавала гімназія (з 2-й пал. XVIII ст.).

(Працяг артыкула ў наступным нумары)